

Ἀνιχνεύσεις τοῦ κοινωνικοῦ στοῦ περιοδικὸ Θεολογία: Τάσεις καὶ προοπτικὲς

Νίκης Παπαγεωργίου*

Εἰσαγωγή

Ἡ ἀνάπτυξη τῆς Κοινωνιολογίας ὡς ἐπιστήμης τοῦ κοινωνικοῦ δὲν ἀφήνει ἀδιάφορη τὴν ἐπιστήμη τῆς Θεολογίας, ἡ ὁποία βλέπει σὲ αὐτὴ μία δυνατότητα διερεύνησης τῆς χριστιανικῆς καὶ ἐκκλησιαστικῆς ζωῆς, ἀλλὰ καὶ τῆς κοινωνικῆς πραγματικότητος ἐν γένει. Ἐπιπλέον, ἡ κοινωνιολογικὴ ἔρευνα μπορεῖ νὰ χρησιμοποιηθεῖ ὡς ἓνα βοηθητικὸ ἐργαλεῖο γιὰ τὴ διερεύνηση τῶν ποιμαντικῶν προβλημάτων τῆς Ἐκκλησίας, στοῦ πλαίσιο τῆς μεταβαλλόμενης κοινωνίας τοῦ 21ου αἰ. Ὑποῖται, γίνεται ἀποδεκτὴ ἡ ἐπιστημονικὴ συνεισφορὰ τῆς Κοινωνιολογίας, εἴτε στοῦ ἐπίπεδο τῆς γνώσεως εἴτε στοῦ ἐπίπεδο τῆς πράξεως, καὶ ιδιαίτερα τῆς ποιμαντικῆς πράξεως, στον βαθμὸ ποὺ συμβάλλει στὴ συζήτηση γιὰ τὴν κοινωνικὴ καὶ πολιτιστικὴ σημασία τοῦ θρησκευτικοῦ πεδίου.

Μὲ αὐτὲς τὶς προϋποθέσεις, ἡ σχέση Κοινωνιολογίας καὶ Θεολογίας παρουσιάζει θεσμικὲς καὶ πρακτικὲς ὀψεις, εἴτε στοῦ ἀκαδημαϊκοῦ εἴτε στοῦ ἐρευνητικοῦ πεδίου. Ἡ θεσμικὴ σχέση τῶν δύο ἐπιστημῶν ὑλοποιεῖται μὲ τὴν ἔνταξη μαθημάτων Κοινωνιολογίας, καὶ ιδιαιτέρως τῆς Κοινωνιολογίας τῆς Θρησκείας καὶ τοῦ Χριστιανισμοῦ, στὰ θεολογικὰ προγράμματα σπουδῶν καὶ τῶν δύο Θεολογικῶν Σχολῶν. Οἱ πρακτικὲς ὀψεις τῶν σχέσεων αὐτῶν περιλαμβάνουν τὴ χρῆση τῶν δεδομένων τῆς κοινωνιολογικῆς ἔρευνας ἀπὸ τὴ θεολογικὴ ἐπιστήμη.

* Ἡ Νίκη Παπαγεωργίου εἶναι Καθηγήτρια τῆς Θεολογικῆς Σχολῆς τοῦ Ἀριστοτελείου Πανεπιστημίου Θεσσαλονίκης.

Στήν εισήγηση αυτή διερευνάται ή αξιοποίηση τής Κοινωνιολογίας, είτε άμεσα ως έπιστήμη του κοινωνικού, είτε έμμεσα με τή χρήση των αναλύσεων και των έρευνών της στη διερεύνηση των θεμάτων που άπασχολούν τὸ περιοδικό Θεολογία. Πιὸ συγκεκριμένα, έντοπίζονται οί αναφορές, οί τάσεις, άλλα και οί προοπτικές που άνοίγονται με τήν αξιοποίηση τής κοινωνιολογικής έπιστήμης στη θεολογική σκέψη και έρευνα, ὅπως άποτυπώνονται στο περιοδικό Θεολογία.

Ἡ άνάλυση βασίζεται στην ποιοτική και ὄχι στην ποσοτική άνάλυση περιεχομένου. Άναζητούνται δηλαδή τὰ άρθρα που έχουν μία κοινωνιολογική αναφορά στον τίτλο, είτε άμεσα είτε έμμεσα, και έξετάζεται τὸ περιεχόμενο αὐτών. Αντίθετα, στην ποσοτική άνάλυση περιεχομένου θὰ μπορούσε νὰ καταμετρηθεῖ, με τή χρήση τής στατιστικής, τὸ ποσοστὸ εμφάνισης των κοινωνιολογικῶν άρθρων ἢ τὸ ποσοστὸ αναφορᾶς των λέξεων κοινωνιολογία, κοινωνιολογικός/ή ἢ άλλου τέτοιου τύπου μετρήσιμα δεδομένα, τὰ ὁποία θὰ εἶχαν βέβαια ιδιαίτερο ένδιαφέρον άλλα θὰ εἶχαν διαφορετική στόχευση στη διεξαγόμενη έρευνα.

1. Οί άμεσες αναφορές στην έπιστήμη τής Κοινωνιολογίας

Κατὰ τρόπο άπρόσμενο, ὁ ὅρος κοινωνιολογία εμφανίζεται πολὺ νωρίς στο περιοδικό Θεολογία, όταν ὁ Παναγιώτης Μπρατσιώτης δημοσιεύει τὸ 1928 ἓνα άρθρο με τίτλο «Ἡ κοινωνιολογική σημασία τής Παλαιᾶς Διαθήκης»¹. Στο άρθρο αὐτό, ὁ ὅρος κοινωνιολογικός/ή χρησιμοποιεῖται με στόχο τήν ανάδειξη και τή μελέτη τής κοινωνικής διδασκαλίας και ήθικῆς μάλλον τής Παλαιᾶς Διαθήκης. Ἐξ άλλου, αὐτὸ δηλώνεται ως στόχος τοῦ άρθρου, νὰ μελετήσῃ δηλαδή τό «κοινωνικὸν πνεῦμα», ὅπως λέει ὁ ἴδιος, τής Παλαιᾶς Διαθήκης².

Ἐν τούτοις, στο πρώτο μέρος τοῦ άρθρου ὁ συγγραφέας επιχειρεῖ νὰ αναλύσει τήν κοινωνική διαμόρφωση τοῦ Ἰσραήλ ἀπὸ τίς ἀρχές τής

1. Π. Μπρατσιώτης, «Ἡ κοινωνιολογική σημασία τής Παλαιᾶς Διαθήκης», Θεολογία 6, 1 (1928), σσ. 21-35 και 6, 2 (1928), σσ. 130-141.

2. Ὁ.π., σ. 21.

ιστορίας του (600 περίπου π.Χ.) μέχρι τούς χρόνους του Χριστού. Στην ανάλυση αυτή, ο συγγραφέας αναφέρεται στην αρχικά ήμινομαδική και γεωργική –σέ μεγάλο βαθμό ποιμενική– δομή της κοινωνίας του Ισραήλ, ή όποια παραχωρεί τη θέση της στη γεωργική δομή κατά τη μόνιμη εγκατάσταση στη γή Χαναάν, μετά την επιστροφή από την Αίγυπτο, και τόν εμπλουτισμό της κοινωνικής διαστρωμάτωσης από εμπόρους και άλλα επαγγέλματα (ναυτικοί) την εποχή του Δαβίδ και του Σολομώντος, ενώ βαθμιαία μετατρέπεται σε εμπορική με κοινωνικές και πολιτικές ανισότητες (π.χ. ή αριστοκρατία των Σαδδουκαίων), όπως έντοπίζονται στην εποχή του Χριστού. Αναλύει δηλαδή την κοινωνική μορφολογία των διαδοχικών φάσεων της ιστορίας του Ισραήλ, έπηρεασμένος πιθανόν και από τόν κλασικό κοινωνιολόγο Max Weber, ό όποιος αφιερώνει αρκετές σελίδες του έργου του στον Ιουδαϊσμό³.

Είκοσι χρόνια αργότερα (τό 1948), ό Μπρατσιώτης πάλι, κάνοντας έναν απολογισμό της ανάπτυξης της θεολογικής επιστήμης και τών επιστημονικών πεδίων που θεραπεύει, αναφέρεται και στη χριστιανική κοινωνιολογία, κατατάσσοντάς την στον συστηματικό κλάδο⁴. Οί μελέτες όμως που αναφέρει προς έπίρρωση της αναφορής του κινούνται στο πλαίσιο της κοινωνικής διδασκαλίας / κοινωνικής ήθικης και όχι της κοινωνιολογίας. Έν τούτοις, ή αναφορά σε χριστιανική κοινωνιολογία δείχνει τη συμπερίληψη σε ένα θεολογικό πρόγραμμα σπουδών της κοινωνιολογικής επιστήμης, έστω και με τούς όρους της εποχής εκείνης.

Στις αρχές της δεκαετίας του '70, ό όρος χριστιανική κοινωνιολογία αναφέρεται και σε ένα άρθρο του Γερμανού Πολυζωΐδου, Μητροπολίτου Ίεραπόλεως, με τίτλο: «Η έννοια της κοινωνίας κατά την Χριστιανικήν Κοινωνιολογίαν»⁵. Σε μία προσπάθεια να βρεΐ σημεία σύγκλισης Θεολογίας και Κοινωνιολογίας, ό συγγραφέας αναλύει την έννοια της κοινωνίας ως απαραίτητη συνθήκη για την ένωση με τόν Θεό. Την ίδια εποχή όμως αρχίζει να άμφισβητείται ό όρος χριστιανική κοινωνιολογία

3. Βλ. M. Weber, *Οίκονομία και κοινωνία*, τ. Γ': *Κοινωνιολογία της Θρησκείας*, μετάφρ.-είσ.-έπιμ. Θ. Γκιούρας, έκδ. Σαββάλας, Αθήνα 2007.

4. Π. Μπρατσιώτης, «Η έλληνική Θεολογία κατά την τελευταίαν πεντηκονταετίαν», *Θεολογία* 19, 1 (1941-1948), σσ. 87-112 και 19, 2 (1941-1948), σσ. 271-286, έδω 273.

5. Γερμανός Πολυζωΐδης, Μητροπολίτης Ίεραπόλεως, «Η έννοια της κοινωνίας κατά την Χριστιανικήν Κοινωνιολογίαν», *Θεολογία* 42, 1 (1971), σσ. 393-395.

καὶ νὰ ἀντικαθίσταται σταδιακὰ ἀπὸ τὸν ὄρο κοινωνιολογία τοῦ χριστιανισμοῦ⁶.

Ἐνδιαφέρον εἶναι ὅτι τὸ περιοδικὸν *Θεολογία* φιλοξενεῖ λίγο ἀργότερα ἓνα ἐκτενὲς ἄρθρο τοῦ Ἀντωνίου Παπαντωνίου ποὺ καταλαμβάνει πολλές σελίδες, διάσπαρτες σὲ πολλὰ τεύχη. Τὸ θέμα ποὺ πραγματεύεται εἶναι: «Ἡ ἐξέλιξις τῆς κοινωνιολογικῆς σκέψεως»⁷. Σὲ δεκαεπτὰ συνέχειες ὁ συγγραφέας διατρέχει τὴν ἱστορία τῆς κοινωνιολογικῆς σκέψεως καὶ ξεκινώντας ἀπὸ τὸν August Comte, στὸν ὁποῖο ἀποδίδεται ἡ πατρότητα τῆς νέας ἐπιστήμης, ἐπειδὴ ἐπινοεῖ τὸν ὄρο *κοινωνιολογία*, ξεδιπλώνει τὸ ἔργο ὅλων τῶν κλασικῶν κοινωνιολόγων (Marx, Spencer, Durkheim, Pareto, Weber), κάνοντας ἰδιαίτερη ἀναφορά –ὅπου εἶναι δυνατό– στὴν Κοινωνιολογία τῆς Θρησκείας.

Ἐκτοτε ἡ χρῆσις τῶν ὄρων *κοινωνιολογία*, *κοινωνιολογικός*/ἡ ἀπαντᾷ σποραδικὰ⁸ καὶ κάποιες φορὲς καταχρηστικά⁹, μὲ ποικίλη καὶ διαφορετικὴ θεματολογία, ἐνῶ ὑπάρχουν κάποια ἄρθρα, τὰ ὁποῖα χρησιμοποιοῦν κοινωνιολογικὲς θεωρίες, ὅπως τὸ ἄρθρο τοῦ Εὐαγγέλου

6. Βλ. Γ. Μαντζαρίδης, *Κοινωνιολογία τοῦ Χριστιανισμοῦ*, ἐκδ. Π. Πουρναρᾶ, Θεσσαλονίκη ⁵1999· Ἰω. Σ. Πέτρου, «Κοινωνιολογία τοῦ Χριστιανισμοῦ: Ἐπιστημολογικά, μεθοδολογικά, πραγματολογικά», στό: *Θεολογία καὶ κόσμος σὲ διάλογο*, Τιμητικὸς τόμος στὸν καθηγητὴ Γεώργιο Ἰ. Μαντζαρίδη, ἐκδ. Π. Πουρναρᾶ, Θεσσαλονίκη 2004, σσ. 461-476· ὁ ἴδιος, *Χριστιανισμός καὶ κοινωνία*, ἐκδ. Μπαρμπουνάκη, Θεσσαλονίκη ²2017.

7. Ἀντ. Παπαντωνίου, «Ἡ ἐξέλιξις τῆς κοινωνιολογικῆς σκέψεως», *Θεολογία* 45, 4 (1974), σσ. 715-757· 46, 1 (1975), σσ. 165-182· 46, 2 (1975), σσ. 314-337· 46, 3 (1975), σσ. 557-572· 46, 4 (1975), σσ. 775-798· 47, 2 (1976), σσ. 288-312· 47, 3 (1976), σσ. 558-573· 47, 4 (1976), σσ. 742-766· 48, 1 (1977), σσ. 76-94· 48, 2 (1977), σσ. 323-343· 48, 3 (1977), σσ. 526-545· 48, 4 (1977), σσ. 882-897· 49, 1 (1978), σσ. 151-167· 49, 2 (1978), σσ. 377-391· 49, 3 (1978), σσ. 598-606· 49, 4 (1978), σσ. 924-939.

8. Βλ. Στ. Παπαθανασίου, «Παπαδιαμάντης Κοινωνιολογικός: Ταῦτα ὅλα βασίζονται ἐπὶ τῆς πραγματικότητος», *Θεολογία* 82, 4 (2011), σσ. 237-243· Κ. Β. Ζορμπᾶς, «Διάλογος τῶν Ἐκκλησιῶν καὶ τῶν θρησκευτικῶν κοινοτήτων μὲ τὴν Εὐρωπαϊκὴ Ἑνωσιὶ στὸ πλαίσιο τῆς νέας Συνθήκης τῆς Λισαβώνας. Μιὰ πρώτη κοινωνιολογικὴ καὶ θεολογικὴ προσέγγιση», *Θεολογία* 81, 2 (2010), σσ. 261-297· Χ. Ν. Τσιρώνης, «Τὸ παγκόσμιον καὶ τὸ τοπικόν, ὁ ἄνθρωπος καὶ ἡ Οἰκουμένη. Ἐνα σημείωμα Κοινωνικῆς Θεωρίας γιὰ τὴν Ὁρθόδοξὴ Ἐκκλησίαν στὸ σύγχρονον κόσμον», *Θεολογία* 86, 4 (2015), σσ. 127-150.

9. Ἰω. Γ. Παπαγιαννόπουλος, «Κακώσεις ὀφθαλμῶν ἐν τῇ Παλαιᾷ Διαθήκῃ ὑπὸ κοινωνιολογικὴν ἔποψιν», *Θεολογία* 60, 4 (1989), σσ. 751-753· ὁ ἴδιος, «Ἡ περιτομή τῶν ἀρχαίων Ἰσραηλιτῶν ὑπὸ κοινωνιολογικὴν ἔποψιν», *Θεολογία* 69, 3 (1998), σσ. 445-453.

Θεοδώρου για τὴ θρησκευτικότητα στὶς πόλεις¹⁰ καὶ μεθόδους, ὅπως ἡ ἀνάλυση περιεχομένου, χωρὶς νὰ ἀναφέρονται ρητῶς στὸν τίτλο¹¹.

2. Οἱ ἔμμεσες ἀναφορὲς στὴν Κοινωνιολογία

Μπορεῖ οἱ ἄμεσες ἀναφορὲς τοῦ περιοδικοῦ στὴν Κοινωνιολογία ἢ τὴν Κοινωνιολογία τῆς Θρησκείας καὶ τοῦ Χριστιανισμοῦ νὰ εἶναι περιορισμένες –λογικὸ ὡς ἓνα βαθμὸ λόγῳ τῆς θεολογικῆς στοχοθεσίας του–, πολλὰ ὅμως θέματα τὰ ὁποῖα διερευνᾷ ἡ Κοινωνιολογία βρίσκουν ἐκεῖ τὴ θέση τους, κάποια ἀπὸ αὐτὰ κατὰ πρῶμο τρόπο¹². Ἰδιαίτερα ἀπὸ τὴ δεκαετία τοῦ 2000 καὶ μετὰ, τὸ περιοδικὸ φιλοξενεῖ πολλὰ ἄρθρα ποὺ προσεγγίζουν σύγχρονες κοινωνικὲς διεργασίες καὶ διάφορα κοινωνικὰ προβλήματα. Ἔτσι, μὲ τὴν ἐκκίνηση τοῦ 21ου αἰ. ἀρχίζουν νὰ πυκνώνουν θέματα ποὺ προέρχονται ἀπὸ τὸ πεδίο τῆς Κοινωνιολογίας, χωρὶς νὰ ἐμπεριέχουν πάντοτε κοινωνιολογικὴ ἀνάλυση ὡς ἀπαραίτητη προϋπόθεση γιὰ τὴν πραγμάτευσή τους. Θέματα ὅπως ἀνθρώπινα δικαιώματα¹³, κοινωνία πολιτῶν¹⁴, πολυπολιτισμικότητα¹⁵,

10. Εὐθ. Δ. Θεοδώρου, «Θρησκευτικὲς ἐπιπτώσεις τῆς ζωῆς τῶν κατοίκων τῶν μεγάλων πόλεων», *Θεολογία* 76, 2 (2005), σσ. 415-441. Στὸ ἄρθρο αὐτὸ ἀξιοποιοῦνται οἱ θεωρίες τῆς ἀστικῆς κοινωνιολογίας προκειμένου νὰ ἐρμηνευθεῖ ἡ σχέση θρησκευτικότητας καὶ ἀστικῆς ζωῆς, ἡ ὁποία δὲν εἶναι πάντοτε ἀρνητικὴ γιὰ τὸν συγγραφέα, ἀφοῦ ἡ πόλη προσφέρει νέες δυνατότητες πίστεως καὶ θρησκεύειν.

11. Μ. Δ. Τσικριτσῆς, «Ἀνάλυση περιεχομένου τίτλων θεολογικῶν δημοσιευμάτων 1910-1949», *Θεολογία* 77, 2 (2006), σσ. 697-718· Μ. Τσικριτσῆς – Κ. Ζορμπᾶς, «Κοινωνικὴ θέση τῆς γυναίκας μέσα ἀπὸ τὴν ἀνάλυση περιεχομένου τῶν θεολογικῶν δημοσιευμάτων τῆς περιόδου 1910-1960», *Θεολογία* 78, 2 (2007), σσ. 767-792.

12. Ἀρχιμ. Στυλιανὸς Χαρχιανᾶκης (μετέπειτα Ἀρχιεπίσκοπος Αὐστραλίας), «Περὶ ἀνοχῆς ἐξ ἐπόψεως ὀρθοδόξου», *Θεολογία* 37, 3 (1966), σσ. 416-433.

13. Chr. Yiannaras, "Human Rights and the Orthodox Church", *Θεολογία* 73, 2 (2002), σσ. 380-387· Rev. Dr Emmanuel Clapsis, "Human Rights and the Orthodox Church in a Global World", *Θεολογία* 87, 2 (2016), σσ. 113-130.

14. Κ. Β. Ζορμπᾶς, «Ὁρθοδοξία καὶ κοινωνία τῶν πολιτῶν στὸ νέο εὐρωπαϊκὸ γίγνεσθαι», *Θεολογία* 76, 2 (2005), σσ. 521-542.

15. Ἀντ. Παπαντωνίου, «Ἡ ἔννοια τῆς πολυπολιτισμικότητας», *Θεολογία* 77, 2 (2006), σσ. 579-612.

πολυθρησκευτικότητα¹⁶, νεωτεरिकότητα¹⁷, έκκοσμίκευση¹⁸, έτερότητα¹⁹ (καί θρησκευτική έτερότητα²⁰), ανθρώπινη άξιοπρέπεια²¹, έθνικισμός²², είτε σέ συνδυασμό με την Όρθοδοξία είτε καθ' αυτά, βρίσκουν τή θέση τους στο περιοδικό.

Παράλληλα, φιλοξενούνται επίσης άρθρα που άφορούν κοινωνικά προβλήματα, είτε έν συνόλω²³ είτε μεμονωμένα, όπως τó περιθώριο²⁴, ó ρατσισμός²⁵ κ.λπ. Έτσι, φιλοξενούνται και οι δύο έπιστημολογικές πτυχές τής Κοινωνιολογίας, τόσο ή θεωρητική, που έπικεντρώνεται στην κατανόηση τών κοινωνικών διεργασιών και διαδικασιών, όσο και ή εφαρμοσμένη, που έπικεντρώνεται στην αντιμετώπιση τών κοινωνικών προβλημάτων.

Έπιπλέον, τó περιοδικό –όλο και πιό πολú τά τελευταία χρόνια– άφιερώνει όλóκληρα τεύχη σέ θέματα που προέρχονται μέν άπό την κοινωνιολογική θεωρία, άλλα έχουν υίοθετηθεί εύρύτερα, όπως «ταυ-

16. Π. Καλαϊτζίδης, «Πολυπολιτισμική πολυθρησκευτική κοινωνία και τó κατηχητικό έργο τής Έκκλησίας», *Θεολογία* 80, 3 (2009), σσ. 93-122.

17. Πρωτοπρ. Βασίλειος Θερόμος, «Η Ποιμαντική ως πεδίο συνάντησης τής Όρθοδοξίας με τή Νεωτερικότητα», *Θεολογία* 81, 2 (2010), σσ. 37-51.

18. Πρωτοπρ. Ευάγγελος Γκανάς, «Η Ποιμαντική στα χρόνια τής έκκοσμίκευσης. Έκκοσμίκευση: άμείλικτος έχθρος ή άπρόσμενος σύμμαχος;», *Θεολογία* 81, 2 (2010), σσ. 53-79· Χρυσόστομος (Μητροπολίτης Μεσσηνίας), «Η κρίση τής σύγχρονης κοινωνίας και ή έκκοσμίκευση τής εκκλησιαστικής διακονίας», *Θεολογία* 83, 1 (2012), σσ. 7-25.

19. Άντ. Κ. Παπαντωνίου, «Μοντέλα χειρισμού της έθνο-πολιτισμικής έτερότητας τών μεταναστών στην Ευρώπη», *Θεολογία* 81, 2 (2010), σσ. 119-161.

20. Εύτ. Σ. Καλογεράκης, «Η Όρθόδοξη Διαχείριση τής Θρησκευτικής Έτερότητας», *Θεολογία* 88, 2 (2017), σσ. 231-249.

21. Rev. Emmanuel Clapsis, "Human Dignity in a Global World", *Θεολογία* 81, 3 (2010), σσ. 233-247.

22. Δ. Ούλης, «Η "Έλληνοποίηση" του Έησου ως παράδειγμα 'νεωτερικού' έθνικισμού», *Θεολογία* 82, 3 (2011), σσ. 291-313.

23. Β. Δ. Δερμεντζόγλου, «Η Θεολογία, ή Έκκλησία και τά κοινωνικά προβλήματα τής έποχής του Μεσοπολέμου», *Θεολογία* 81, 1 (2010), σσ. 299-312.

24. Άρ. Βαρριάς, «Ποιμαντική του 'περιθώριου'», *Θεολογία* 81, 2 (2010), σσ. 209-238.

25. Διαμ. Φωτίου, «Διαπαιδαγώγηση μέσα άπό τή συμμετοχή σέ αντιρατσιστικές κοινωνικές πρακτικές: Πρόγραμμα Καταπολέμησης του Ρατσισμού του Παγκοσμίου Συμβουλίου Έκκλησιών», *Θεολογία* 87, 4 (2016), σσ. 211-223.

τότητα και έτερότητα»²⁶, «χάρισμα και θεσμός» I²⁷ και II²⁸, «διάχυτη νέα θρησκευτικότητα» (σὲ δύο τεύχη)²⁹, συμπεριλαμβανομένου τοῦ ἀφιερώματος στὴν τεχνολογία («Τὸ φαινόμενο τῆς τεχνολογίας» I³⁰ καὶ II³¹), τὰ ὁποῖα δείχνουν τὸ αὐξανόμενο ἐνδιαφέρον τοῦ περιοδικοῦ γιὰ τὴ σύγχρονη περιρρέουσα κοινωνικὴ καὶ πολιτιστικὴ κατάσταση.

3. Τάσεις καὶ προοπτικὲς

Μετὰ ἀπὸ αὐτὴν τὴ σύντομη καταγραφὴ τῆς «κοινωνιολογικῆς» ἀρθρογραφίας, μπορούμε νὰ διακρίνουμε τὶς τάσεις ποὺ ἀναδύονται στὴ χρῆση τῆς κοινωνιολογίας ἀπὸ τὸ περιοδικὸ *Θεολογία*. Ἡ πρώτη τάση συνδέει ἄμεσα τὴν κοινωνιολογία μὲ τὴν κοινωνικὴ ἠθικὴ ἀποτυπώνοντας τὶς ἀπαρχὲς ἀνάπτυξης τῆς ἐπιστήμης, ἀφοῦ στὴ γαλλικὴ κοινωνιολογικὴ σχολὴ ἀναδεικνύεται, ἰδιαιτέρως στὸ ἔργο τοῦ Émile Durkheim, ἡ ἐσωτερικὴ σχέση τῆς κοινωνίας μὲ τὴν ἠθικὴ³², χωρὶς νὰ παραβλέπεται καὶ τὸ ἔργο τοῦ ἐτέρου κλασικοῦ κοινωνιολόγου, τοῦ Max Weber. Αὐτὸ γίνεται ἰδιαίτερα φανερὸ στὴν περίπτωση τοῦ χριστιανισμοῦ, ὅταν ἀντιμετωπίζεται ἡ κοινωνιολογία ὡς διερεύνηση τῆς κοινωνικῆς ἠθικῆς καὶ διδασκαλίας τοῦ χριστιανισμοῦ. Ἡ τάση αὐτὴ ἀπηχεῖ τὴν ἀντίληψη ὅτι ἡ Κοινωνιολογία εἶναι ἐπιστήμη τοῦ δέοντος (ὅπως ἡ Ἠθικὴ) –μᾶς ἐπισημαίνει δηλαδὴ πῶς πρέπει νὰ εἶναι ἡ κοινωνία καὶ ὅχι πῶς εἶναι. Ἄν καὶ ἡ τάση αὐτὴ δὲν διαρκεῖ πολὺ στὴν ἱστορία τῆς Κοινωνιολογίας, γιὰ πολὺ γρήγορα ἡ Κοινωνιολογία «βρίσκει τὰ πατήματά της», ἐν τούτοις γιὰ ἓνα μεγάλο μέρος τῆς θεολογικῆς διανόησης στὴν Ἑλλάδα καὶ συνακόλουθα τοῦ περιοδικοῦ

26. Στ. Γιαγκάζογλου, «Προλογικό. Ταυτότητα καὶ έτερότητα σὲ ἓνα μεταβαλλόμενο κόσμος», *Θεολογία* 84, 4 (2013), σσ. 3-6.

27. Ἀλ. Κατσιάρας, «Πρόλογος», *Θεολογία* 88, 1 (2017), σσ. 5-10.

28. Α(λέξανδρος) Κ(ατσιάρας), «Ἐπιλεγόμενα», *Θεολογία* 88, 3 (2017), σσ. 263-272.

29. Ἀλ. Κατσιάρας, «Προλογικό», *Θεολογία* 94, 1 (2023), σσ. 5-9· ὁ ἴδιος, «Ἐπιλογικό», *Θεολογία* 94, 3 (2023), σσ. 315-316.

30. Ἀλ. Κατσιάρας, «Προλεγόμενα», *Θεολογία* 90, 3 (2019), σσ. 5-17.

31. Ἐκ τῆς Συντάξεως, «Προλογικό», *Θεολογία* 91, 1 (2020), σσ. 5-6.

32. Σπ. Γάγγας, *Κοινωνία καὶ ἠθικὴ. Ἀξίες καὶ νεωτερικότητα στὴν κοινωνιολογία καὶ τὴ φιλοσοφία τοῦ Émile Durkheim*, ἐκδ. Ἰδρυμα Σάκη Καράγιωργα, Ἀθήνα 2009.

Θεολογία – ίσως και λόγω της μὴ ἔγκαιρης ανάπτυξης κοινωνιολογικῶν σπουδῶν στὸ ἐλληνικὸ ἀκαδημαϊκὸ πλαίσιο – διατηρεῖται ἐπὶ μακρὸν ὡς κυρίαρχη τάση.

Ἡ δευτέρα τάση ἀξιοποιεῖ τὴν ἐπιστήμη τῆς Κοινωνιολογίας προκειμένου νὰ κατανοήσῃ τὸ κοινωνικὸ γίγνεσθαι καὶ νὰ ἐντάξῃ μέσα σὲ αὐτὸ ζητήματα ποὺ ἀνακύπτουν τόσο στὴ θεολογικὴ ἐπιστήμη, ὅσο καὶ στὴν Ἐκκλησία, ἀλλὰ καὶ στὴν κοινωνία γενικώτερα. Ἄν καὶ στὰ καταγραφέντα ἄρθρα δὲν ἀναφέρεται ρητὰ ἡ κοινωνιολογικὴ προέλευση αὐτῶν τῶν φαινομένων, οὔτε καὶ ἀξιοποιεῖται πάντοτε ἡ κοινωνιολογικὴ ἀνάλυση, ἡ καταγραφή δείχνει ὅτι ἡ ὁρολογία καὶ τὰ εὐρήματα τῆς Κοινωνιολογίας ἔχουν διεισδύσει πλέον καὶ στὸν θεολογικὸ ὥρο. Ἐτσι, στὰ ἄρθρα τῶν τελευταίων χρόνων ἡ Κοινωνιολογία προσεγγίζεται ὡς ἡ ἐπιστήμη τοῦ πραγματικοῦ, χωρὶς νὰ συγχέεται ἢ νὰ συνδέεται μὲ τὴν κοινωνικὴ ἠθική. Μὲ αὐτὸν τὸν τρόπο διαφοροποιεῖται ἡ Κοινωνιολογία ἀπὸ τὴν Ἠθική, ἡ ὁποία παραμένει μία δεοντολογικὴ καὶ ἀξιολογικὴ ἐπιστήμη.

Ἀντίστοιχα, ἡ κοινωνιολογικὴ μελέτη τοῦ χριστιανισμοῦ ἀποδίδεται διαδοχικὰ μὲ δύο τρόπους: Ἀρχικὰ ἐκφράζεται μὲ τὸν ὅρο *Χριστιανικὴ Κοινωνιολογία*, ὁ ὁποῖος ἦταν σὲ ἰσχὺ στὴν ἀκαδημαϊκὴ κοινότητα μέχρι τὴ δεκαετία τοῦ '70 καὶ ταυτίζεται σχεδὸν μὲ τὴν κοινωνικὴ/ἠθικὴ διδασκαλία τοῦ χριστιανισμοῦ. Στὴ συνέχεια, ὁ ἐπιθετικὸς αὐτὸς προσδιορισμὸς θεωρήθηκε ἀντιεπιστημονικὸς, ὡς θρησκευτικὰ ἢ ὁμολογιακὰ κατευθυνόμενος. Γι' αὐτὸ καὶ ἀντικαθίσταται ἀπὸ τὸν ὅρο *Κοινωνιολογία τοῦ Χριστιανισμοῦ / Κοινωνιολογία τῆς Θρησκείας*, ὁ ὁποῖος δηλώνει τὴν ἀλλαγὴ μεθοδολογικῆς προσέγγισης στὴ μελέτη τοῦ χριστιανισμοῦ ὡς κοινωνιολογικοῦ ἀντικειμένου καὶ ἀποδίδει ὀρθότερα τὴ στόχευση τῆς κοινωνιολογικῆς ἐπιστήμης. Ἡ Κοινωνιολογία τοῦ Χριστιανισμοῦ ἐρευνᾷ τὴ διαλεκτικὴ σχέση χριστιανισμοῦ καὶ κοινωνίας μέσα ἀπὸ τὴν ἀνάλυση ἐμπειρικῶν δεδομένων, μὲ τρόπο μὴ ἀξιολογικὸ καὶ ἀνεξάρτητο ἀπὸ ὅποιονδήποτε ἰδεολογικὸ ἢ θρησκευτικὸ προσανατολισμό.

Στὸ περιοδικὸ υἱοθετεῖται ἀρχικὰ –ἀπὸ τὰ σχετικὰ ἄρθρα– ὁ ὅρος *Χριστιανικὴ Κοινωνιολογία*, ὁ ὁποῖος ἀπαντᾷ μέχρι τὴ δεκαετία τοῦ '70. Ἀντίθετα ὁ ὅρος *Κοινωνιολογία τοῦ Χριστιανισμοῦ* δὲν ἐμφανίζεται σὲ κανένα ἄρθρο, παρὰ τὴν πρόοδο τοῦ σχετικοῦ ἐπι-

στημονικού πεδίου στὶς Θεολογικὲς Σχολές, ἀλλὰ καὶ τὴ χρήση τῶν δεδομένων γενικώτερα τῆς κοινωνιολογικῆς ἐπιστήμης. Λεῖπουν δηλαδὴ ειδικώτερες κοινωνιολογικὲς ἀναλύσεις, ποὺ νὰ στοχεύουν στὴ διερεύνηση τοῦ χριστιανισμοῦ ὡς θρησκείας, καὶ οἱ ὁποῖες θὰ βοηθοῦσαν τόσο τὴ Θεολογία ὅσο καὶ τὴν Ἐκκλησία στὴ διαχείριση τῶν προβλημάτων τὰ ὁποῖα ἀναδύονται μὲ τὴ νέα κοινωνικὴ ἀλλὰ καὶ θρησκευτικὴ πραγματικότητα.

Ἐπίλογος

Εἶναι γεγονὸς ὅτι ἡ θεολογία –τὸν 21ο αἰῶνα– ἀναδύεται σὲ ἓνα νέο περιβάλλον ρευστό, μεταβαλλόμενο, πλουραλιστικό, πολυπολιτισμικό, πολυθρησκευτικό, τὸ ὁποῖο διεισδύει σὲ κάθε πτυχὴ τῆς ζωῆς τοῦ σύγχρονου ἀνθρώπου. Ὡς ἐκ τούτου, τὸ περιοδικὸ Θεολογία δὲν μπορεῖ νὰ ἀγνοήσει τὰ νέα δεδομένα, γι' αὐτὸ διαλέγεται μαζί τους, ἐκφράζει μέσα ἀπὸ τὴ συντακτικὴ του ὁμάδα, ὅπως φαίνεται ἀπὸ τὰ προλογικὰ σημειώματα ἀλλὰ καὶ τὰ ἄρθρα ποὺ φιλοξενεῖ, τὶς ἀγωνίες, τὶς προσδοκίες ἀλλὰ καὶ τοὺς φόβους ἀπὸ τὴ νέα αὐτὴ κοινωνικὴ πραγματικότητα. Ἡ ἀνάπτυξη τῆς Θεολογίας συντελεῖται στὸ σύγχρονο περιβάλλον καί, παρὰ τὸν θεολογικὸ του προσανατολισμό, τὸ περιοδικὸ χρησιμοποιοῖ ὅλο καὶ πιὸ πολὺ τὰ δεδομένα τῆς κοινωνιολογικῆς ἐπιστήμης συνεισφέροντας στὴν κατανόηση τοῦ σύγχρονου κόσμου προκειμένου νὰ κατανοηθεῖ καὶ ἡ θέση τῆς Ὁρθοδοξίας ἢ τῆς Ἐκκλησίας μέσα σὲ αὐτόν. Δὲν ἀρκεῖ ὅμως ἡ διάχυτη μόνον ἀναφορὰ στὰ εὐρήματα τῆς κοινωνιολογικῆς ἐπιστήμης, ἀλλὰ χρειάζονται καὶ πιὸ ἐστιασμένες ἀναλύσεις, οἱ ὁποῖες ἀπὸ τὴν πλευρὰ τῆς Κοινωνιολογίας τοῦ Χριστιανισμοῦ ἢ τῆς Κοινωνιολογίας τῆς Θρησκείας θὰ προσέφεραν πολὺ περισσότερα στὴν κατανόηση τοῦ σύγχρονου θρησκευτικοῦ καὶ εὐρύτερα κοινωνικοῦ πεδίου, σὲ ἓναν ραγδαῖα μεταβαλλόμενο κόσμο.

SUMMARY

Traces of the Social in the Journal *Theologia*: Trends and Perspectives

By Niki Papageorgiou, *Professor*
Aristotle University of Thessaloniki

The development of Sociology as the science of the social is increasingly being utilized by Theology, which sees in it a possibility for exploring Christian and ecclesiastical life, but also social reality in general. Furthermore, sociological research can be used as an auxiliary tool for studying the pastoral problems of the Church in the context of the changing society of the 21st century. Thus, Sociology can contribute to the study of the social and cultural significance of the religious sphere, placing it within the context of contemporary events.

This paper explores the use of Sociology, either directly as the science of the social, or indirectly through the use of its analyses and research, in the articles published in the journal *Theologia*. Qualitative content analysis is used for this investigation, which seeks to find articles that have a sociological reference in the title, either directly or indirectly, and examining their content in order to identify references to Sociology, highlight trends in sociological science and analyze the prospects opened up by the use of sociological research in theological research served by the journal *Theologia*.